
A KÉT HALÁL

Az emberek két halált hálnak. Két életet élnek. A kettő egybe van öntve. Nem úgy értem, hogy kétszer hálnak meg, habár ez is igaz lehet. Szent Ágoston szerint ez megtörténhet, ha a lélek előbb hal meg, mint a test. A kairoszi halál is hamarabb bekövetkezhet, mint a kronoszi vég. A Történet az emberi halál két különböző típusának lenyomatát hagyta ránk.

Jézus kettős. Két kereszthalál van. Két Passió is van – vagyis a tapasztalat és a szenvedés két formája. A minden ember életét irányító metafizikus út vége kettéágazik, az egyik ág egy sötét alagútba zuhan, a másik viszont tiszteletet parancsolóan felemelkedik egy hágóra.

Márk Jézusa az első. Az ő élete Istent nélkülöző profán tragédiában, és a keresztről felharsanó, mindent megkérdőjelező tragédiában teljesedik ki. Mi célt szolgált mindaz, amit megpróbált, mindaz, amit elszenvedett? Rohamléptekkel közeledő kairoszi órája fölött érzett növekvő haragjában fekete fatönkké szárította az egészséges fügefát. Mintha azt mondta volna, hogy *itt, ezen a Betániától Jeruzsálemig kanyargó úton csak én vagyok és a sorsom*. Azután elhagyatottságának nyomorúságában és szomorúságában térdre hullott a koromsötét olajfaligetben, és megátkozta legfontosabb tanítványait, hogy aludjanak örökké. Ahogy távozni készült az életből, nyüzsgő tömegben hatolt át, akik eszeveszetten gyűlölködve ordították: „Keresztre vele! Keresztre vele!” A kereszten egyetlen társa a sötétség, amely déltől három

órán át elborította a világot. A természet rendje együtt érez vele: a hátborzongató fekete csend előrevetíti a bosszúálló pneuma viharát, amely halálsikolyának utolsó visszhangjával söpör majd végig Jeruzsálem dombjain.

Ez az első és egyben tragikus halál. Visszavetíti saját logikáját a megelőző életre. Az az élet csak akkor nyer értelmet, ha a halál is azt teszi. Ahogy a Történetben is, az előzmények csak prólogusként szolgálnak – kikövezik az utat a halál Passiója felé.

A megélt életben talán nem így tűnik. Péter kilépett hétköznapi, férjként és halászként tengetett életéből, hogy követhesse a Mestert. De amikor bepillantást nyert az új útba, rettegve botladozott. Majd megpróbált visszatérni régi életéhez, a Galileai-tengeri halászathoz.

A második halál és a második élet is János Jézusa. Az elsőből fejlődik ki. A Mester megjelenik és ragyog. Küldetése kezdetén kellenetlenül borrá változtatja a vizet egy esküvőn, majd kiűzi az istentelen embereket és szentségtelen árucikkeiket a jeruzsálemi Templomból. A sarokkövet jelentő, befolyásoló pontként működő jelenetek során szándékos pontossággal irányítja az eseményeket. Ezt látjuk akkor, amikor Lázár feltámasztásával tanítja Máriát; amikor az utolsó vacsorán kiválasztja Júdást; amikor a Pilátussal való találkozást úgy alakítja, hogy az végül a római helytartó igazságának perévé válik; amikor a kertben Mária Magdolna beavatását a létezés *ne érij hozzám* átörökítésével fejezi be; és amikor utolsó parancsait intézi Péterhez és Jánoshoz a Galileai-tengernél.

Egyszer-egyszer előtörnek belőle az érzelmek, például amikor dühös horkantással intézi el a betániai Máriát, vagy amikor azt kéri Júdástól, hogy gyorsan tegye meg, amire készül. De ezek a kitörések sem zavarják meg azt az uralkodó érzetünket, hogy ez az ember kezében tartja a sorsát.

Ez a Történet nem tragikus. A halál csak egy mellékesemény. A keresztről elrendezi leendő családja sorsát. Szó sincs a Márk-féle *elhagyatottságról*. Ebben a változatban Jézus nem gyötrődik a kertben, és halálsikolynak sincs nyoma. Maga a kereszthalál is

alig hagy nyomot az elbeszélésben; mintha pusztá írásjelként választaná el a Pilátus-epizódot a Mária Magdolnával való találkozástól.

Amikor a Mester kijelenti, hogy „*Én vagyok. Ne féljetek!*”, a szavak megnyugtató tekintélyt sugároznak. Nem keltenek hatalmas rettegést a viharos vízen. Bár tanítása saját magával foglalkozik, mégis eltávolodik tőle. És jelenlétét különös módon nem zavarja meg a halál sem. Az olvasó nem is igen lepődik meg, amikor vasárnap hajnalban megjelenik a kertben, vagy amikor később felbukkan a Galileai-tengernél. A *vagyok* az örökkévalóság nyugalmát hordozza.

A pneuma Isten mindig mellé szegődött, ebben az életben és azon túl is az ihletett létezés burkába vonta. Azok számára, akik között a földön járkal, rettentő a jelenléte, földbe gyökerezik tőle a lábuk megszokott útjukon, és félelem támad fel a lelkükben. Létezésének magja azonban az emberi síkon kívül lebeg. Ezért aztán nem kínozza az *időtől* és a közeledő *nemléttől* való, mások számára ismerős félelem. János Jézusa nem gondol a halandósággal.

Három búcsúajándékot hagy hátra. Pilátus bepillantást nyerhet az Igazságba – és írásának máris tekintélye van. Mária Magdolna a „ne érij hozzám”, a kötődés tilalmát kapta, hogy lényegét adó szeretetéből végül a Mesterré válhasson. Ő az agapé anyyala – és *démon*. Jánosnak csak annyit mond, hogy legyen az, ami. A szeretett tanítvány elmeséli majd a történetet.

Az emberek két párhuzamos életet élnek: az egyik tragikus, a másik örök. A legfontosabb az egyensúly. Ez a legmélyebb metafizikai igazság. Sokak számára az első, tragikus halál uralkodik – még ha csak tudat alatt is –, és megmérgezi a mindennapi életet változatos szorongásaival.

Mária Magdolna maga is megtapasztalja a tragikus halált, míg rá nem talál egy magasabb rendű halál küszöbére: ott van a pirkadat első fényeinel, majd oda-vissza hullámszik a zokogás/csimpaszkodás és az érintés/dicsőítés között. Nem tudhatjuk, hogy mi történik majd világi utóéletében. Egyesek úgy képzelik,

hogy Légióhoz hasonló hatalomra tesz szert, és küldöttként, szolgálóként, az érintés szentjeként jár-keel a világban. Mások, mindenekelőtt Donatello, későbbi életéről tűnődve arra jutot-tak, hogy az öntagadás agóniájában élt, minden erejével igyeke-zett azzá válni, akit elveszített.

Vannak más utak is, olyanok, amelyek eltévednek, még mie-lőtt a tisztásra érnének, ahol a két halál várakozik. Júdást annyira lefoglalja hiányokkal terhelt élete, hogy a halállal egyáltalán nem foglalkozik. Hamletet, a Jézus nélküli Júdást senki nem ka-lauzolja, ezért nincs kit irigyelnie, és depresszióba esik a *nem va-gyok* miatt – vagy ahogy ő fogalmaz, „nem lenni”. Bár sokat be-szél a halálról, valójában a végső feledésre vágyik, amely érzeste-leníti az élet fájdalmát. Júdás és Hamlet is az éjszakába távozik. Őket a halál várja, de nem a Nagy Történet értelmében.

Pilátus közel kerül ahhoz, hogy részesülhessen a második, na-gyobb halálból. Amikor kileheli lelkét – és azt suttogja, hogy „Billy Budd! Billy Budd!” –, az igazság világosságáért nyújtja a kezét.

János a magasabb rendű halállal összhangban születik. Van benne valami nem e világi ártatlanság – szemben a fiatal Mária Magdolnára jellemző világiassággal. Úgy ismerjük meg őt – a szeretett tanítványt –, hogy az utolsó vacsorán a Mesterhez bú-jik. Egészen közéről nézi végig a Júdás árulásától való félelmet, Péter tagadását és tanítója kereszthalálát. Meg kellett tanulnia, hogy mire képesek az emberek – hogy milyen hitványak és gyen-gék tudnak lenni. Másképp nem értené meg Márkot, nem lenne képes megemészteni az elbeszélését és később nem tudná átdol-gozni a maga módján.

A Történet a mag. És micsoda mag! A sötétségből több mint két évezred óta százezreket búvöl el. Ma például, az egyházak be-folyásától jórészt mentes Nyugaton a gyerekek még mindig cso-dálatosnak és ihletettnek érzik a karácsonyt – eljártsszák Jézus vi-lágra jöttét a betlehemi jászolban, a három napkeleti bölcset, a csillag vezérelte pásztorokat, és vidám, mégis áhíthatos énekekkel kísérik a játékot.

*Csendes éj! Szentséges éj!
Mindenek álma mély.
Nincs fönnt más, csak a drága szent pár,
Várja, gyermeke alszik-e már.
Szent fiú, aludjál!
Szent fiú, aludjál!*

A születéssel kapcsolatos varázslatos képzelgések a létező Jézus szívszaggató történetét hivatottak ellensúlyozni. A gyerekek a homéroszi, odüsszeuszi formában igyekeznek közelíteni az élethez – vidám kalandnak tekintik, amely a remélhetőleg lágy léptekkel érkező halállal végződik.

Csakhogy Nyugaton a *létezés* ilyenén könnyedsége az életerő forrásának függvénye. Márk fedezte fel és csapolta meg a forrást. Formába öntötte a *misztériumot*. A Történet kezdetben az energia kimeríthetetlen forrása – elállíthatatlanul tör fel –, amelyből megszületett a kultúra és civilizációja. A kő és a szellem micsoda birodalmi épültek a jézusi lényeg kiapadhatatlan midrásainak formájában!

Egyik tanulságként azt vonhatjuk le, hogy csak annak működik a történet, aki képes belülről újramesélni és a magáévá tenni. Én is tanúsíthatom ezt a folyamatot, és azt, hogy milyen hatással lehet a történet újramesélése. Amint felmerült bennem, hogy megírom ezt a könyvet, a szövegek – Márk és másodsorban János – átvették a hatalmat. Irányítottak. Munkamódszerem csupán annyi volt, hogy szorgos munkával kidolgoztam a részleteket, és igyekeztem megtalálni a megfelelő formát. Viszonylag könnyen haladtam. A munka végére érve az lepett meg legjobban, hogy milyen kevésbé sikerült objektíven közelítenem a történethez; ami azt illeti – már amennyire ezekben a homályos dolgokban biztosak lehetünk –, egyáltalán nem sikerült. Amióta belekezdtem a feladatba, és mélyre merültem benne, mintha képtelen lennék kimászni belőle. Nem nagyon tudom, hogy mit tettem én mint szerző – hogy működött-e a munkám, vagy hogy ez jelent-e egyáltalán valamit. Ott vagyok belül, egészen mélyen,

és homályosan csak annyit érzek, hogy egy hosszú és teljes, homályos kifejezés ejtett rabul.

János utolsó vacsorájánál a két halál egyesül. Eggyé válnak. Képzeljük magunkat abba a jeruzsálemi emeleti szobába, csütörtök este. A festő Nicolas Poussin segítségünkre siet a jelenet elképzelésében: *Utolsó vacsora* című festménye ma Edinburgh-ban található.

Az elsötétített szobában meglebben a háttérfüggöny, amely elzárja a helyiség hátsó részét. Az összejövotelt halvány, pislákoló lámpafény világítja meg. Tizenkét férfi ül római módra az alacsony, kenyérrrel és borral terített asztal körül. Nem esznek és nem isznak. A közepén elhelyezkedő Mester bal, fölfelé fordított tenyerében fölemeli a méreggel teli kelyhet – a kehely gömbölyű része előremutat, mintha a jelenet közepén lebegne, magához vonzva a fénykört, körülhatárolt körével jelezve az írás beteljesülését. A vastagodó, mély csöndben minden készen áll, minden előre meghatározott, az idő foglya, mint ez a zárt emeleti szoba.

A Mester jobb mutatójával magára mutat. Már nincs mögötte semmi. Hamarosan, még aznap éjjel megérkezik az utórezgés, amikor a Getszemáni-kertben kimondja, hogy „*Én vagyok!*”, és mindenki térdre hullik.

Az asztalnál Péter hátrahőköl, eltávolodik a Mestertől, fél, hogy ő lesz az áruló. „Csak nem én?” – dadogja. Júdás már fölkelt, és távozott körükből. Az ajtóhoz siet, hátat fordít a többieknek, torkán akad a borba mártott falat. Készül beleveszni az éjszakába.

A pneuma Isten végrehajtja megfoghatatlan varázslatát. Végigsuhan a szobán, gyengül és erősödik, meglebbenti a függönyt, már-már kioltja a fényt, de aztán felszítja – lángra lobbantja. Az egyik pillanatban az ajtó mellett örvénylik, szélörvényként kiszívja a szuszt Júdásból, majdnem megfojtja. A következő pillanatban megnyugszik, összesűrűsödik a kehely fölött, megfürdeti a Mestert kísérteties derűjében. A többiek levegőért kapkodnak.

János, a szeretett tanítvány, tudja, mi történik. Felegyenesedik, a teste megmerevedik, a szája tátva marad, belefagy a borzadásba – borzad Júdás távozásától, tíz társa értetlen rettegésétől, attól, ahogy cikáznak a fejében a gondolatok arról, hogy mi fog történni. Arcán, a tanú arcán a kairoszi órától való félelem tükröződik.

Homályosan látja a közelében a Mestert, az embert, a lebegő kelyhet, az előremutató kezét. De valami megváltozott rajta – valami nem stimmel. Szemei egy távoli ismeretlenbe húzódtak vissza, mélyen magába fordult, mégis kívül és távol jár. Már nincs itt. Egy kísértet ül az asztalnál. Magányosan csak önmagát figyeli, egyáltalán nem törődik azzal, hogy ki és mi van még rajta kívül a szobában. Mégis ott marad, sűrű jelenlétként, örök és fénylő otlétként, legalábbis János így érzékeli a homályban.

Az árnyak között ott figyel és szolgál a fehér gyolcsba öltözött ifjú Márk, a leendő elbeszélő – négy közül az első.

Amikor Márk megírta a történetet, átdolgozta ezt a jelenetet, és áthelyezte az üres sírba. Ott, a sötétben, az utolsó vacsora ugyanazon enigmája uralkodik, a jelenléte és a hiányé. Az ifjú narrátor, természetfölötti fehérségű ruhájában kísértethez hasonlóan, a semmiből előbukkanva köszöntötte az olvasót. És higgadtan figyelmeztette, hogy nincs mitől félnie.